

Het vijf-factoren-model in de kinderpsychiatrie: Vrije persoonsbeschrijvingen door ouders van hun kinderen

A. W. Goedhart, Ph. D. A. Treffers en G. A. Kohnstamm*

Samenvatting

Het vijf-factoren-model werd gebruikt bij de inhoudsanalyse van beschrijvingen die ouders geven van hun kinderen. Over 207 4-12 jarige kinderen die waren aangemeld op een polikliniek kinderpsychiatrie (de onderzoeksgroep) en 136 kinderen van een basisschool (de vergelijkingsgroep) werden beschrijvingen door een ouder verkregen. In de onderzoeksgroep kon 94% en in de vergelijkingsgroep 86% van de uitspraken worden ondergebracht bij een of meer van de vijf factoren. In de onderzoeksgroep bleken de uitspraken vaker dan in de vergelijkingsgroep onder te brengen bij de factor Aangenaam - Onaangenaam, en minder vaak op de factoren Extravert - Introvert en Ideeënrijk - Ideeënarm. Van de kinderen uit de onderzoeksgroep werden relatief vaker eigenschappen genoemd behorend tot de negatieve pool van de factoren Aangenaam - Onaangenaam en Zorgvuldig - Onzorgvuldig.

Inleiding

In de kinder- en jeugdpsychiatrische diagnostiek wordt veel informatie over het aangemelde kind verzameld in gesprekken met ouders. Het gaat daarbij niet alleen om feitelijke informatie, maar ook om een beoordeling van bijvoorbeeld het verloop van de ontwikkeling, het actuele functioneren en de problemen van het kind. Vrijwel alle ouders hebben daar een oordeel over, dat mede vorm heeft gekregen in gesprekken met elkaar en met anderen. Voor het diagnostisch proces is het van belang te weten welk beeld de ouders van hun kind hebben. Om hierover geïnformeerd te worden kan men ouders vragen een gestandaardiseerde vragen-

lijst in te vullen, maar men kan ook gebruik maken van vrije persoonsbeschrijvingen.

Dit onderzoek is gericht op de vraag in hoeverre door ouders gegeven vrije beschrijvingen van hun kind te beoordelen en te bewerken zijn, en in hoeverre het resultaat hiervan samenhangt met de diagnostische gegevens, i.c. de diagnostische classificatie.

In het inleidend artikel heeft Kohnstamm (1992a) uiteengezet, dat het vijf-factoren-model is ontstaan uit de analyse van persoonlijkheids-aanduidingen in de omgangstaal. In de meeste onderzoeken is echter uitsluitend gebruik gemaakt van adjectieven, waarop proefpersonen zichzelf of anderen moeten beoordelen. Het vijf-factoren-model is grotendeels gebaseerd op de gevonden systematische samenhang tussen adjectieven. Het is niet vanzelfsprekend dat dit model ook van toepassing is op vrije beschrijvingen. Vrije beschrijvingen - bijvoorbeeld door ouders van hun kind - zijn niet alleen uit adjectieven opgebouwd, maar omvatten ook zelfstandige naamwoorden en werkwoorden (bijvoorbeeld 'is een durfal' en 'gaat snel huilen'). Een directe toetsing van de toepasbaarheid van het vijf-factoren-model voor de inhoudsanalyse van vrije beschrijvingen is echter niet goed mogelijk. Wel kan onderzocht worden in hoeverre dit model bruikbaar is en - indien bruikbaar - van nut kan zijn in een context waar persoonsbeschrijvingen aan de orde zijn, bijvoorbeeld in een diagnostisch kader.

Om een vrije beschrijving te kunnen analyseren, zal deze eerst opgesplitst moeten worden in eenheden. Vanwege het brede scala aan eenheden zal de categorisering van deze eenheden moeten berusten op min of meer subjectieve beoordelingen. De bruikbaarheid van het beoordelingssysteem kan onderzocht worden door de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid te bepalen en door na te gaan hoeveel van de een-

* Met dank aan C. F. M. van Lieshout voor zijn suggesties voor verbetering van de tekst.

heden, volgens de beoordelaars, betrekking hebben op de vijf factoren (de 'dekking').

In dit onderzoek zal naast de bruikbaarheid van het systeem, ook de waarde van zo een inhoudsanalyse voor de kinderpsychiatrische diagnostiek worden onderzocht. Voor zover ons bekend is werd van deze methode nog niet eerder gebruik gemaakt in de kinder- en jeugdpsychiatrie. Zoals bij elke nieuwe diagnostische methode zijn wij in de eerste plaats geïnteresseerd in de externe validiteit van deze methode. Hiertoe richten wij de aandacht op de verschillen tussen enerzijds de beschrijvingen van kinderen die zijn aangemeld bij een polikliniek kinder- en jeugdpsychiatrie en anderzijds de beschrijvingen van een vergelijkingsgroep bestaande uit schoolkinderen. Vervolgens gaan wij na welke verschillen er bestaan tussen de beschrijving van kinderen in een aantal diagnostische groepen en in de vergelijkingsgroep.

Met nadruk moet er op gewezen worden dat we in dit artikel wel consequent over de Factoren I t/m V spreken. Dit houdt niet in dat wij empirisch hebben aangetoond, dat het door ons gebruikte categorieënsysteem identiek is aan het vijf-factoren-model, of dat zij uit een door ons verrichte factoranalyse zijn gebleken. Wij nemen slechts aan dat de vijf categorieën die wij gevormd hebben op basis van de betreffende literatuur, sterke verwantschap vertonen met de factoren uit het vijf-factoren-model, en tevens dat onze toedeling van eenheden over de vijf in overeenstemming is met het vijf-factoren-model.

1 Methode

1.1 Proefpersonen

Beschrijvingen werden verkregen bij de ouders

van 207 kinderen in de leeftijd van 4-12 jaar bij wie in de jaren 1989 en 1990 een volledig psychiatrisch onderzoek had plaatsgevonden op de polikliniek van het Academisch Centrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie Curium. Deze groep kinderen zal worden aangeduid met 'Onderzoeksgroep'.

Daarnaast werden van de ouders van 136 kinderen van een basisschool beschrijvingen verkregen (91 ouders werkten mee; de basisschool telde ten tijde van het onderzoek 224 kinderen). Deze groep zal worden aangeduid met 'Vergelijkingsgroep'.

In Tabel 1 is de verdeling van leeftijd en geslacht voor beide groepen weergegeven. Daaruit blijkt dat de onderzoeksgroep relatief minder meisjes omvat, $\chi^2(1, N=343, \text{na Yates correctie})=8.1, p<0.005$, en bovendien relatief minder kinderen uit de jongere leeftijdsgroep en meer kinderen uit de oudere leeftijdsgroep bevat, $\chi^2(2, N=343)=6.4, p<0.05$. Bij het vergelijken van beide groepen zal met dit verschil rekening moeten worden gehouden.

1.2 Procedure

In de loop van het eerste gesprek dat met de ouder(s) van alle bij Curium aangemelde kinderen wordt gevoerd, wordt systematisch de vraag gesteld: "Hoe zoudt u ... (naam kind) nu willen beschrijven". De reactie op die vraag wordt zo mogelijk letterlijk, maar anders met behulp van de door de ouders genoemde kernwoorden, genoteerd. Aan het aantal beschrijvende termen wordt geen limiet gesteld. De zo verkregen gegevens worden opgeslagen in een geanonimiseerd computerbestand, tezamen met andere standaard verzamelde diagnostische gegevens (zie Treffers, Goedhart, Waltz & Koudijs, 1990). De gegevens van de onderzoeksgroep zijn afkomstig uit dit bestand.

Voor het verzamelen van de gegevens van de

Tabel 1
Leeftijd en geslacht van de kinderen in de onderzoeks- en vergelijkingsgroep

GROEP	Leeftijd: Geslacht:	4 t/m 6 jaar		7 t/m 9 jaar		10 t/m 12 jaar	
		Jongens / Meisje	Jongens / Meisje	Jongens / Meisje	Jongens / Meisje		
Onderzoeksgroep (Curium)		36	14	48	33	54	22
Vergelijkingsgroep (basissch.)		17	27	32	27	20	13

vergelijkingsgroep verkregen wij de medewerking van een basisschool in een middelgrote gemeente. In een door de school verspreide brief vroegen wij de ouders toestemming om telefonisch een vraag betreffende hun kind(eren) te stellen. Met de ouders die toestemming gaven werd vervolgens telefonisch contact opgenomen. Na de voornaam, de leeftijd en het geslacht van elk kind dat op de betreffende basisschool zat te hebben genoteerd, werd hun de volgende vraag voorgelegd: "Wilt u een beschrijving van ... (naam kind) geven?". Antwoorden en eventuele vragen om toelichting werden verbatim genoteerd.

1.3 Scoringsmethode

Alle verkregen beschrijvingen werden opgesplitst in eenheden waarin één kenmerk van het kind tot uitdrukking wordt gebracht. Een eenheid kan bestaan uit een enkel adjectief, maar ook uit een zinsdeel. Zo werd bijvoorbeeld de beschrijving 'een moeilijk kind dat steeds aandacht vraagt, is soms wel lief' gesplitst in de volgende drie, afzonderlijk te beoordelen, eenheden: 'moeilijk', 'kind dat steeds aandacht vraagt' en 'soms wel lief'.

Ten behoeve van de codering werd een handleiding ontwikkeld, waarin een overzicht was opgenomen van termen die door Nederlands-, Engels-, en Duitstalige onderzoekers waren ondergebracht in de vijf factoren (Brokken, 1978; John, 1989; McCrae & Costa, 1985; Ostendorf, 1990; Peabody & Goldberg, 1989). De beide polen van de vijf factoren zullen worden onderscheiden door de eerstgenoemde met 'Positief' en de tweede met 'Negatief' aan te

duiden. Als positief aangeduide polen zijn: Extraversie (Factor I), Aangenaam (Factor II), Zorgvuldig (Factor III), Emotioneel Stabiel (Factor IV) en Ideeënrijk (Factor V). Als negatief aangeduide polen zijn: Introversie (Factor I), Onaangenaam (Factor II), Onzorgvuldig (Factor III), Emotioneel Instabiel (Factor IV) en Ideeënarm (Factor V).

Bij de codering van een eenheid op elk van de vijf factoren werden steeds de volgende 4 categorieën gehanteerd:

- 0: de eenheid is niet bij deze factor onder te brengen
- 1: de eenheid is bij de positieve pool van de factor onder te brengen
- 2: de eenheid is wel bij de factor onder te brengen, maar het is niet duidelijk bij welke pool
- 3: de eenheid is bij de negatieve pool van de factor onder te brengen

Uit de codering van de eenheden werden voor de gehele beschrijving van elk kind de volgende scores afgeleid voor elk van de vijf factoren:

a De *gebruiksintensiteit*: de proportie eenheden uit de beschrijving die de code 1, 2 of 3 kreeg op de betreffende factor ten opzichte van het totaal aantal eenheden waarin de beschrijving werd gesplitst. De gebruiksintensiteit van een factor is nul als geen enkele eenheid bij die factor onder te brengen was, en is één als alle eenheden bij die factor onder te brengen waren. De gebruiksintensiteit geeft een indicatie van de relevantie van de betreffende factor voor de weergave van de beschrijving.

Tabel 2
De codering van een als voorbeeld gegeven beschrijving

	Factor Positieve pool	I Extravert	II Aangenaam	III Zorgvuldig	IV Emotion. Stabiel	V Ideeënrijk
	Negatieve pool	Introvert	Onaangenaam	Onzorgvuldig	Emotion. Instabiel	Ideeënarm
1. lief		0	1	0	0	0
2. kan heel brutaal zijn		1	3	0	0	0
3. heel creatief		0	0	0	0	1
4. echte sloddervos		0	0	3	0	0
Gebruiksintensiteit		.25	.50	.25	.00	.25
Valentiescore		1	2	3	0	1

b De *valentiescore*: de weergave van de overheersende tendentie van de codering van de eenheden, waarbij de score (1) weergeeft dat de eenheden die in de betreffende factor konden worden ondergebracht vaker naar de positieve dan naar de negatieve pool verwijzen, de score (2) dat niet duidelijk is naar welke pool de eenheden verwijzen of dat geen der eenheden in de betreffende factor was onder te brengen, en de score (3) dat de eenheden vaker naar de negatieve dan naar de positieve pool verwijzen.

De valentiescore werd als volgt berekend. Als alle eenheden de score 0 kregen op een factor werd de valentiescore op 2 gesteld. In de overige gevallen werd het gemiddelde van de eenheid-codes berekend over de eenheden die de coderingen 1, 2 of 3 kregen. De aldus verkregen gemiddelden werden als volgt gehercodeerd tot de valentiescore: valentiescore (1): gemiddelde tussen 1.00 en 1.70,

valentiescore (2): gemiddelde tussen 1.71 en 2.29, en

valentiescore (3): gemiddelde tussen 2.30 en 3.00.

Om de codering op het niveau van de eenheden, en de berekening van de gebruiksintensiteit en valentiescore van elke factor, te illustreren is in Tabel 2 de bewerking weergegeven van de beschrijving: 'Zij is lief, maar kan heel brutaal zijn. Het is een heel creatief kind, maar ook een echte sloddervos'.

Afgaand op de gebruiksintensiteit kan gezegd worden dat de relevantie van Factor II voor de weergave van deze beschrijving groot is. De valentiescores geven aan dat bijvoorbeeld de beschrijving met betrekking tot Factor I wijst op extravert, maar dat het met betrekking tot Factor II niet duidelijk is naar welke pool de beschrijving verwijst.

Door de drie beoordelaars werden, onafhankelijk van elkaar, de beschrijvingen van drie maal tien kinderen uit de onderzoeksgroep gecodeerd. Na elke tien beschrijvingen werd overlegd over de codering. Daarna werden de beschrijvingen van alle overige in het onderzoek betrokken kinderen telkens door twee beoordelaars gecodeerd. Ieder van de drie beoordelaars codeerde dus twee-derde deel van de overige beschrijvingen.

2 Resultaten

2.1 Interbeoordelaarsbetrouwbaarheid

De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid werd berekend met behulp van het programma AGREE van ProGAMMA (Popping, 1989). De overeenstemming over de codering van de eenheden werd uitgedrukt met behulp van Cohens kappa. De gemiddelde waarden (over de drie combinaties van twee beoordelaars) van deze index voor de vijf factoren waren: I 0.74, II 0.69, III 0.61, IV 0.75, V 0.78. Wanneer we rekening houden met het gegeven dat het hier gaat om 4 categorieën, en dat de verdeling van de randtotalen sterk afwijkt van de 'ideale' rechthoekige verdeling, mag de overeenstemming als bevredigend tot goed worden beoordeeld. De overeenstemming over de beschrijvingen van de kinderen uit de onderzoeksgroep bleek iets beter te zijn, maar de verschillen zijn te klein om daar enige betekenis aan toe te kennen.

Ten behoeve van het verdere onderzoek werden de coderingen van elke eenheid (door de twee resp. drie beoordelaars) als volgt samengenomen:

- 1 de codes 0, 1, en 3 werden toegekend indien tenminste twee beoordelaars de eenheid op de betreffende factor de code 0, 1 of 3 gaven;
- 2 de code 2 werd in alle overige gevallen toegekend.

Over de aldus bepaalde coderingen van de eenheden werden vervolgens de gebruiksintensiteit en de valentiescore van ieder der factoren op de eerder beschreven wijze berekend.

2.2 Dekking door het vijf-factoren-model

De beschrijvingen van de kinderen op de polikliniek Curium omvatten gemiddeld 4,7 eenheden. De beschrijvingen van de vergelijkingsgroep omvatten gemiddeld 8,7 eenheden. Dit verschil is significant, $t(339)=10.55$, $p<0.0001$. Het percentage eenheden dat in het vijf-factoren-model kan worden ondergebracht is in de onderzoeksgroep 93,6%, in de vergelijkingsgroep 85,5%.

Om een indruk te krijgen van de inhoud van de eenheden die niet binnen het vijf-factoren-model kunnen worden geplaatst werden, gebruik makend van een vooronderzoek (Schut-

ter & Fernhout, 1990), de volgende aanvullende categorieën geformuleerd (Bohlman & Kleingeld, 1991): a. niet specifieke pejoratieven (bijv. 'raar'), b. bijzonderheden over de ontwikkeling van het kind (bijv. 'kinderlijk'), c. uiterlijke kenmerken (bijv. 'te dik'), d. uitspraken over de gezondheid (bijv. 'asthmatisch'), en e. motorische vaardigheden (bijv. 'sportief'). Indien een eenheid niet bij een van de vijf factoren paste, dat wil zeggen als vijfmaal de code '0' werd toegekend, werd beoordeeld of een van de aanvullende rubrieken van toepassing kon zijn. Dat bleek in meer dan 80% van deze gevallen mogelijk te zijn. Met een dergelijke uitbreiding van het vijf-factoren-model is dus een vrijwel complete dekking te bereiken. De coderingen op deze aanvullende categorieën worden hier niet verder besproken.

Aan de beoordelaars werd ook gevraagd om - nadat alle eenheden waren gecodeerd - de beschrijving in zijn geheel te beoordelen op elk van de vijf factoren. De beoordelaars konden daarbij rekening houden met het aantal keren dat naar hun oordeel een bepaalde pool (code 1 resp. 3) van toepassing was. Er werd hun echter uitdrukkelijk gevraagd om ook rekening te houden met verschillen in zeggingskracht van de gebruikte termen (die immers niet in de codering van de eenheden tot uitdrukking komt), en met de algemene strekking van de beschrijving. De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van deze globale coderingen bleek evenwel nauwelijks bevredigend. Een meer genuanceerde codering van de beschrijving als geheel bleek te sterk beïnvloed te worden door idiosyncratische opvattingen van de beoordelaars.

2.3 Verschillen tussen de beide groepen

Omdat zowel de leeftijds- als de geslachtsverdeling van beide groepen verschilt (zie Tabel 1), is door middel van hiërarchische log-lineaire analyses onderzocht of deze beide variabelen buiten beschouwing mogen worden gelaten bij de analyse van eventuele verschillen tussen de groepen m.b.t. de gebruiksiintensiteiten resp. de valentiescores. Gebruik werd gemaakt van het SPSS-programma HILOGLINEAIR. Conform de aanbevelingen van Bishop, Fienberg en Holland (1975) werd steeds gekozen voor het meest eenvoudige model met een bevredigende passing (criterium

$p > 0.05$) mits dit model niet significant slechter is dan een minder eenvoudig model.

Het meest eenvoudige model bestaat uit de interactie 'groep' bij 'leeftijd', en 'groep' bij 'geslacht' alsmede de onderzochte variabele (de gebruiksiintensiteit resp. de valentiescore van een factor) afzonderlijk. Wanneer voor dit eerste model (waarin de interactieterm 'groep' bij 'onderzochte variabele' ontbreekt) gekozen kan worden zijn er voor het overige geen verschillen tussen de beide groepen.

In het tweede model werd de interactie 'groep' bij 'onderzochte variabele' genomen in plaats van de onderzochte variabele alleen. Indien voor dit model kan worden gekozen kunnen de variabelen leeftijd en geslacht bij de analyse van de verschillen tussen de beide groepen buiten beschouwing worden gelaten.

In het derde en vierde model werd het tweede model uitgebreid met de interactie 'onderzochte variabele' bij 'leeftijd' resp. 'geslacht'. In het vijfde en zesde model werd de eerste-orde interactie 'groep' bij 'onderzochte variabele' uitgebreid tot een derde-orde interactie met de variabelen 'leeftijd' resp. 'geslacht'. In het zevende model ten slotte werd het tweede model uitgebreid met de interactie 'onderzochte variabele' bij 'leeftijd' bij 'geslacht'. Indien voor deze modellen gekozen wordt, moet steeds rekening gehouden worden met de invloed van leeftijd en/of geslacht.

Het eerste, eenvoudigste, model ging op voor de *gebruiksiintensiteit* van Factor III, dat wil zeggen dat de gebruiksiintensiteit in beide groepen vrijwel gelijk verdeeld is.

Voor de *valentiescores* op Factor I moest het zevende model gekozen worden. Dat betekent dat een vergelijking van beide groepen als geheel weinig zinvol is. Uit verdere analyses bleek dat bij de jongens een leeftijdsverschil optreedt: jongens ouder dan 9 jaar worden vaker introvert genoemd in vergelijking tot de jongens onder 9 jaar. Bij de meisjes is er een interactie tussen groep en leeftijd, die het meest pregnant tot uiting komt in de bevinding dat in de leeftijdsgroep van 7-12 jaar de meisjes uit de vergelijkingsgroep veel vaker als extravert werden beschreven dan de meisjes uit de onderzoeksgroep (60% vs. 20%). Omdat in dit onderzoek de aandacht is gericht op verschillen tussen de groepen zullen de gegevens met be-

Tabel 3
De gebruiksintensiteit van het vijf-factoren-model

Factor	Relatief aantal eenheden dat betrekking heeft op factor				Toetsing verschil tussen groepen: ³ A: hele verdeling B: 0 versus rest C: rest
	0: geen enkele eenheid	0.01-0.33 t/m eenderde	0.34-0.50 t/m de helft	0.51-1.00 meer dan de helft	
Factor I Extraversie - Introversie					A: $\chi^2=28.1, p<0.0001$ B: $\chi^2=20.4, p<0.0001$ C: $\chi^2=6.2, p<0.05$
Ond.groep ¹	30%	27%	20%	23%	
Verg.groep ²	9%	48%	18%	26%	
Factor II Aangenaam - Onaangenaam					A: $\chi^2=42.5, p<0.0001$ B: niet significant C: $\chi^2=40.6, p<0.001$
Ond.groep	9%	20%	20%	50%	
Verg.groep	15%	43%	25%	17%	
Factor III Zorgvuldig - Onzorgvuldig					A: niet significant
Ond.groep	48%	37%	9%	6%	
Verg.groep	49%	40%	8%	3%	
Factor IV Emotioneel Stabiel - Emot. Instabiel					A: $\chi^2=21.0, p<0.0001$ B: $\chi^2=5.9, p<0.05$ C: $\chi^2=14.0, p<0.001$
Ond.groep	45%	29%	12%	14%	
Verg.groep	32%	49%	15%	5%	
Factor V Ideeënrijk - Ideeënarm					A: $\chi^2=71.5, p<0.0001$ B: $\chi^2=66.5, p<0.0001$ C: niet significant
Ond.groep	78%	19%	3%	1%	
Verg.groep	33%	47%	17%	3%	

¹: N=207

²: N=136

³: Met behulp van de chi-kwadraat toets werden allereerst de verdelingen van beide groepen op een factor vergeleken (A, df=3). Indien de verdelingen verschilden, werd het verschil tussen de groepen onderzocht m.b.t. wel/niet gebruik van de factor (B, df=1, χ^2 na Yates correctie), resp. de verschillen m.b.t. de frequentieverdelingen over de scores 1, 2 en 3 (C, df=2).

: voorbeelden die gebruikt zijn in de tekst

trekking tot de valentiescores op Factor I verder buiten beschouwing blijven.

In de acht overige gevallen bleek voor het tweede model gekozen te kunnen worden.

2.4 Verschillen met betrekking tot de gebruiksintensiteit van Factoren I, II, III, IV en V
In Tabel 3 is de *gebruiksintensiteit* van de vijf factoren bij de onderzoeksgroep en de vergelijkingsgroep weergegeven.

Uit Tabel 3 blijkt dat bijna alle beschrijvingen in de onderzoeksgroep (100%-9%=91%) een of meerdere eenheden bevatten die betrekking hebben op de tweede factor: aangenaam-onaangenaam gedrag; bij 50% van de beschrijvingen viel meer dan de helft van alle eenheden binnen deze factor. Bij de vergelijkingsgroep werd deze factor minder frequent gebruikt.

Zoals opgemerkt werd Factor III in beide groe-

pen vrijwel evenveel gebruikt. De drie overige Factoren (I, IV en V) werden in de onderzoeksgroep minder gebruikt, mede door het intensievere gebruik van uitspraken (eenheden) die binnen Factor II vallen.

Indien er een significant verschil in de verdeling van de gebruiksintensiteit werd gevonden (toetsing A in Tabel 3), werden de verschillen in het gebruik van de factoren gepreciseerd door een onderscheid te maken tussen verschillen in de frequentie van het niet (score 0) of wel (score 1, 2 of 3) gebruiken van een factor (toetsing B), en verschillen in frequenties van de scores 1, 2 en 3, dat wil zeggen verschillen in de gebruiksintensiteit in die gevallen waarin van de betreffende factor gebruik werd gemaakt (toetsing C). Deze verdere vergelijkingen zijn onafhankelijk van elkaar. De chi-kwadraat van de overall-vergelijking wordt bij benadering

Tabel 4

De verdeling van de valentiescores, en de verhouding van het percentage positieve tot het percentage negatieve valenties bij de Factoren II, III, IV en V

		Eind-beoordelingen			Toetsing verschil tussen groepen: ³ A: gehele tabel B: wel(1,3) - niet (2) te beoordelen/toepasbaar C: positief (1) - negatief (3)
		1	2	3	
		+	0	-	
Factor II: Aangenaam - Onaangenaam					
Percentages:	Ond. groep ¹	41%	37%	22%	A: $\chi^2=6.1$, $p<0.05$ B: niet significant C: $\chi^2=4.7$, $p<0.05$
	Verg.groep ²	46%	42%	12%	
Verh. +/- :	Ond.groep	.65		.35	
	Verg.groep	.80		.20	
Factor III: Zorgvuldig - Onzorgvuldig					
Percentages:	Ond. groep	10%	74%	16%	A: $\chi^2=17.1$, $p<0.0005$ B: $\chi^2=6.2$, $p<0.05$ C: $\chi^2=8.6$, $p<0.05$
	Verg.groep	27%	61%	12%	
Verh. +/- :	Ond.groep	.40		.60	
	Verg.groep	.70		.30	
Factor IV: Emotioneel stabiel - Emotioneel instabiel					
Percentages:	Ond.groep	6%	65%	30%	A: $\chi^2=9.1$, $p<0.01$ B: $\chi^2=4.3$, $p<0.05$ C: niet significant
	Verg.groep	15%	53%	32%	
Verh. +/- :	Ond.groep	.16		.84	
	Verg.groep	.31		.69	
Factor V: Ideeënrijk-Ideeenarm					
Percentages:	Ond.groep	15%	85%	1%	A: $\chi^2=66.1$, $p<0.001$ B: $\chi^2=64.2$, $p<0.0001$ C: niet significant
	Verg.groep	54%	43%	4%	
Verh. +/- :	Ond.groep	.94		.06	
	Verg.groep	.94		.06	

¹: N=207

²: N=136

³: Met behulp van de chi-kwadraat toets werden allereerst de verdelingen van beide groepen op een factor vergeleken (A, $df=2$). Indien de verdelingen verschilden, werd het verschil tussen de groepen onderzocht m.b.t. de frequentieverdelingen van valentiescore 2 vs. 1 of 3 (B, $df=1$, χ^2 na Yates correctie), en m.b.t. de frequentieverdelingen van de valentiescores 1 vs. 3 (C, $df=1$, χ^2 na Yates correctie).

Legenda: + betekent bij Factor II aangenaam, bij Factor III zorgvuldig, enz.

- betekent bij Factor II onaangenaam, bij Factor III onzorgvuldig, enz.

gesplitst in twee componenten, waardoor de relatieve grootte van de, bij de toetsingen B en C verkregen, chi-kwadraten een goede indruk geven van de aard van het overall-verschil (zie Everitt, 1976).

Uit Tabel 3 kan worden geconcludeerd dat de verschillen tussen de beide groepen op de Factoren I en V er grotendeels op berusten, dat deze factoren in de onderzoeksgroep vaker niet gebruikt worden. De verschillen op de Factoren II en IV hebben daarentegen vooral betrekking op de frequentie-verschillen van de scores 1, 2 en 3. De relevantie van deze factoren voor de weergave van de beschrijvingen blijkt in de onderzoeksgroep groter te zijn.

2.5 Verschillen met betrekking tot de valentiescores van Factoren II, III, IV en V

De valentiescores over de Factoren II t/m V zijn op dezelfde manier geanalyseerd als de gebruiksiteinten. Zoals opgemerkt is een vergelijking met betrekking tot de valentiescores van Factor I niet goed mogelijk.

In Tabel 4 zijn de verdelingen van de valentiescores van de resterende vier factoren voor de beide groepen afzonderlijk vermeld. Uit de resultaten van de statistische toetsing blijkt dat de frequentieverdelingen van deze factoren in de beide groepen significant verschillen. Op dezelfde manier als in Tabel 3 werden deze verschillen gepreciseerd. In dit geval door een on-

derscheid te maken tussen verschillen in de frequenties van het niet (score 2) of wel (score 1 of 3) van toepassing zijn van een van de polen van een factor (toetsing B), en verschillen in frequentie van de scores 1 en 3, dat wil zeggen verschillen in de frequentie van de positieve respectievelijk negatieve pool (toetsing C).

Omdat de aandacht vooral uitgaat naar de richting van eventuele verschillen tussen de beide groepen, werd bovendien berekend hoe het aantal positieve valentiescores zich verhoudt tot het aantal negatieve. Ook deze verhoudingen zijn in Tabel 4 vermeld.

Het verschil met betrekking tot de verdeling van Factor V blijkt vrijwel geheel voort te komen uit de relatief grote afwezigheid of niet eenduidig gebruik van deze factor in de beschrijvingen van de kinderen uit de onderzoeksgroep. Dit geldt ook, zij het in mindere mate, voor Factor IV.

De verschillen in de verdeling van de valentiescores van de factoren II en III blijken voornamelijk voort te komen uit een verschil in de richting: de beschrijvingen van kinderen uit de onderzoeksgroep wijzen vaker op onaangenaam gedrag en vaker op onzorgvuldigheid.

Bij vergelijking van deze verhoudingsgetallen met de door Mervielde verkregen resultaten van een onderzoek naar de vrije beschrijving van Vlaamse schoolkinderen door hun leraren (Mervielde 1991a, 1991b) blijkt een goede overeenkomst met de vergelijkingsgroep op de Factoren III en IV. De beide percentages van de Vlaamse leraren op Factor II komen overeen met de verhoudingsgetallen die in de onderzoeksgroep werden gevonden. In tegenstelling tot de Nederlandse ouders gebruiken de Vlaamse leraren wel de negatieve pool van Factor V (Ideeënrijk - Ideeënam), namelijk in 40% van de gevallen.

2.6 Beschrijvingen van kinderen in verschillende diagnostische groepen

Ten slotte onderzochten we verschillen binnen specifieke diagnostische groepen in plaats van bij de gehele onderzoeksgroep. Daartoe selecteerden wij de kinderen met een van de DSM-III(R) diagnoses die behoort tot het cluster van depressieve stoornissen en kinderen met de DSM-III(R) diagnose oppositieel-opstandig gedrag. Omdat deze classificaties samenhan-

gen met de leeftijd en geslacht werd daar bij de selectie rekening mee gehouden. Uit de onderzoeksgroep werden twee subgroepen geselecteerd, nl. alle kinderen van 7-12 jaar bij wie een *depressieve stoornis* werd vastgesteld ($n=64$; in de onderzoeksgroep kwam de classificatie depressieve stoornis bij kinderen jonger dan 7 jaar zeer weinig voor), en alle jongens bij wie *oppositieel-opstandig gedrag* werd vastgesteld ($n=27$; bij meisjes kwam deze diagnose slechts bij uitzondering voor).

De beide groepen werden vergeleken met hun leeftijd- resp. seksegenoten uit de vergelijkingsgroep op de valentiescores van elk der 5 factoren (dezelfde soort vergelijking als in Tabel 4 (C) werd beschreven).

Hieronder worden de resultaten vermeld van deze vergelijkingen tussen depressieve kinderen en hun leeftijdgenootjes uit de vergelijkingsgroep. Tussen haken is steeds het, wisselende, aantal kinderen vermeld, bij wie de valentiescore op de betreffende dimensie 1 of 3 is:

Factor I: naar verhouding meer depressieve kinderen ($N=30$) werden als introvert beschreven dan hun leeftijdgenootjes uit de vergelijkingsgroep ($N=62$): 43% versus 18%, χ^2 (1, na Yates correctie) = 5.6, $p < 0.05$.

Factor II: naar verhouding meer depressieve kinderen ($N=43$) werden als onaangenaam beschreven dan hun leeftijdgenootjes uit de vergelijkingsgroep ($N=53$): 45% versus 23%, χ^2 (1, na Yates correctie) = 7.3, $p < 0.01$.

Factor III: naar verhouding meer depressieve kinderen ($N=14$) werden als onzorgvuldig beschreven dan hun leeftijdgenootjes uit de vergelijkingsgroep ($N=33$): 71% versus 24%, χ^2 (1, na Yates correctie) = 7.4, $p < 0.01$.

Factoren IV en V: geen verschillen.

De oppositionele-opstandige jongens werden vanwege het geringe aantal positieve en negatieve coderingen op de Factoren III, IV en V slechts met betrekking tot de Factoren I en II vergeleken met hun geslachtsgenootjes. Op Factor I bleek er vrijwel geen verschil te zijn. Op Factor II werden meer oppositioneel-opstandige jongens in termen van 'onaangenaam gedrag' beschreven (50% van de 18 waarvoor een positieve of negatieve valentiescore werd gegeven op deze factor tegen 23% van hun 43 leeftijdgenootjes), maar daarbij is

slechts sprake van een trend, χ^2 (1, na Yates correctie) = 3.1, $p < 0.08$), en niet van een significant resultaat.

3 Discussie

Het gebruik van het vijf-factoren-model bij de analyse van vrije beschrijvingen door ouders van hun kinderen heeft belangrijke bevindingen opgeleverd. Na een korte training bleek een bevredigende tot goede overeenstemming te zijn verkregen tussen de beoordelaars ten aanzien van de codering van de eenheden waarin de beschrijvingen werden verdeeld. Een hoog percentage van de eenheden kon in verband worden gebracht met een of meerdere factoren van het vijf-factoren-model: met name het dekkingspercentage binnen de onderzoeksgroep (93,6%) mag hoog genoemd worden.

Bij de vergelijking van de gegevens van kinderen met psychiatrische problematiek met die uit de vergelijkingsgroep moeten we een zekere terughoudendheid in acht nemen, aangezien de methode van gegevensverzameling bij beide groepen in meerdere opzichten verschilde. De ouders van de kinderen uit de vergelijkingsgroep meldden zich, op initiatief van de onderzoekers, vrijwillig aan. Aan deze ouders werd telefonisch, in het kader van wetenschappelijk onderzoek, de vraag voorgelegd om een beschrijving van het kind te geven. Veel van deze ouders lieten blijken dat zij zich op een prettige manier uitgedaagd voelden door het niet alledaagse telefoongesprek. Ze gaven persoonlijke en gedetailleerde beschrijvingen. De ouders van de onderzoeksgroep verschaften hun beschrijving in een gesprek dat binnen het kader van hulpverlening plaatsvond. In de loop van dat gesprek hadden zij al veel informatie over het kind gegeven. Dit verklaart waarschijnlijk waarom het totaal aantal beschrijvingen van de ouders in de vergelijkingsgroep zoveel hoger lag.

In dit onderzoek springen de bevindingen met betrekking tot twee factoren direct in het oog. Allereerst valt op dat het bij kinderen uit de onderzoeksgroep vaker voorkwam dat een groot deel van de beschrijving betrekking heeft op Factor 2, en dat deze beschrijvingen niet zoveel vaker in de richting van onaangenaam wijzen.

Bij nadere analyse bleek dat ouders van de aangemelde kinderen vaker zowel 'negatieve' als 'positieve' uitspraken in de beschrijving combineerden. De achtergrond hiervan is waarschijnlijk dat ouders tijdens het intakegesprek op een kinderpsychiatrische polikliniek hun kind vaak beschrijven in termen van 'moeilijk'. Vermoedelijk om dit te 'compenseren' benadrukken zij tegelijkertijd hoe 'lief' het kind is (Treffers, Goedhart & Kohnstamm, 1991). Het vermoeden dat deze factor mogelijk een psychopathologie-factor is, zoals Digman (1989) suggereert, is daarom niet aannemelijk, althans wanneer ouders de informatiebron zijn. Het is denkbaar dat gegevens van leerkrachten ten aanzien van 'moeilijke' kinderen veel eenduidiger in negatieve richting zouden wijzen. De tweede opvallende bevinding is dat de kinderen van de onderzoeksgroep slechts zelden worden beschreven in termen van ideeënrijk-ideeënarm. Een verklaring hiervoor kan zijn, dat de kinderen in de vergelijkingsgroep via de school werden benaderd. Een andere verklaring kan zijn dat bij ouders van kinderen met psychiatrische problematiek de aandacht in de meeste gevallen niet primair gericht is op het intellectueel functioneren van het kind. Misschien verwachten zij ook niet dat de behandelaar bijzondere belangstelling heeft voor dat aspect.

Enigszins verrassend was, dat het percentage kinderen waarbij eenheden van de beschrijving betrekking hebben op de vierde factor (emotionele (in)stabiliteit), in de vergelijkingsgroep significant hoger is. Voor zover bij de beschrijvingen van de kinderen uit de onderzoeksgroep gebruik werd gemaakt van deze factor bleek dat de relevantie van deze factor vaker groot was (dat wil zeggen gebruiksintensiteit groter dan 0.33).

De verschillen met betrekking tot de derde factor zijn beperkt tot de valentiescores. Kinderen met psychiatrische problemen worden door de ouders op deze factor relatief vaak in 'negatieve' zin beschreven.

Een aantal verschillen tussen de onderzoeksen de vergelijkingsgroep blijkt sterker te worden wanneer de vergelijking wordt beperkt tot depressieve kinderen van 7-12 jaar en hun leeftijdgenootjes. Depressieve kinderen werden vaker als introvert en op de derde factor (nog) vaker beschreven in termen die tot de 'nega-

Literatuur

tieve' pool gerekend kunnen worden, dat wil zeggen in termen als 'onzorgvuldig', 'doelloos' en 'lui'. Daarnaast blijkt dat depressieve kinderen vaker als onaangenaam werden beschreven, hetgeen ook, zij het in mindere mate, werd gevonden bij vergelijking van beide complete groepen. Dit alles stemt overeen met het beeld van depressieve kinderen, die vaak inert en dysfoor zijn.

Voor jongens met oppositioneel-opstandig gedrag konden vanwege hun geringe aantal slechts de verschillen op de eerste twee factoren worden onderzocht. Als trend werd gevonden dat deze jongens vaker als onaangenaam worden beschreven dan hun seksegenootjes uit de vergelijkingsgroep. Dat is opvallend omdat het onderzoek uitsluitend de beschrijving van het kind betreft, niet de 'symptomen', waarnaar afzonderlijk wordt gevraagd.

De hier gepresenteerde bevindingen geven aanleiding tot verder onderzoek naar een op het vijf-factoren-model gebaseerde categorisering van vrije beschrijvingen van kinderen door hun ouders. In vervolgonderzoek zullen de gegevens in verband worden gebracht met een door de kinderen ingevulde persoonlijkheidsvragenlijst, alsmede met gedragsbeoordelingen van de kinderen door leerkrachten (zie bijv. Kohnstamm, 1992b). Daarnaast zal aandacht worden besteed aan de door de ouders afzonderlijk geformuleerde target-symptomen, dit zijn de symptomen die de ouders als belangrijkste reden aangeven voor een psychiatrisch onderzoek van hun kind. Een eerste bewerking leerde ons dat de target-symptomen slechts gedeeltelijk onder te brengen waren bij de vijf factoren. Bij tal van symptomen (bijv. enuresis en lichamelijke klachten) bleek dat niet mogelijk. Dit is te verklaren uit het feit dat dergelijke symptomen geen (stabiele) persoonlijkheidstrekken weergeven of daarnaar verwijzen. Voor de praktische toepassing van een categorieënsysteem voor vrije persoonsbeschrijvingen is het evenwel wenselijk ook buiten het vijf-factoren-model vallende persoons- of gedragskenmerken in een beperkt aantal extra categorieën te kunnen plaatsen.

- Bishop, Y. M. M., Fienberg, S. E., & Holland, P. W. (1975). *Discrete multivariate analysis*. Cambridge, Mass.: M.I.T. Press.
- Bohlmann, A., & Kleingeld, K. (1991). *Persoonskenmerken van kinderen genoemd door ouders en het vijffactorenmodel ("Big Five") uit de persoonlijkheidspsychologie*. Afstudeerproject Kinder- en Jeugdpsychiatrie. Faculteit Geneeskunde, Rijksuniversiteit Leiden.
- Brokken, F. B. (1978). *The language of personality*. Dissertatie, Rijksuniversiteit Groningen.
- Digman, J. M. (1989). Five robust trait dimensions: development, stability, and utility. *Journal of Personality, 57*, 195-214.
- Everitt, B. S. (1976). *The analysis of contingency tables*. London: Chapman & Hall.
- John, O. P. (1989). Towards a taxonomy of personality descriptors. In D. M. Buss & N. Cantor (Eds.), *Personality psychology: recent trends and emerging directions* (pp. 261-271). New York: Springer, 1989.
- Kohnstamm, G. A. (1992a). De opkomst van de Big Five. *Pedagogische Studiën, 69*, 3-11.
- Kohnstamm, G. A. (1992b). Factoren in gedragsbeoordelingen van leerlingen. *Pedagogische Studiën, 69*, 12-22.
- McCrae, R. R., & Costa, P. T. (1985). Updating Norman's adequate taxonomy: Intelligence and personality dimensions in natural language and in questionnaires. *Journal of Personality and Social Psychology, 49*, 710-721.
- Mervielde, I. (1991a, June). *The Big Five in Belgian teachers' constructs and ratings of 4-14 year old children*. Paper presented at the conference 'The Development of the Structure of Temperament and Personality from Infancy to Adulthood'. Netherlands Institute for Advanced Studies, Wassenaar.
- Mervielde, I. (1991b, June). *The Big Five in parents' versus teachers' constructs*. Paper presented at the conference 'The Development of the Structure of Temperament and Personality from Infancy to Adulthood'. Netherlands Institute for Advanced Studies, Wassenaar.
- Ostendorf, F. (1990). *Sprache und Persönlichkeitsstruktur: zur Validität des Fünf-Faktoren-Modells der Persönlichkeit*. Regensburg: Roderer.

- Peabody, D., & Goldberg, L. R. (1989). Some determinants of factor structures from personality-trait descriptors. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 552-567.
- Popping, R. (1989). *AGREE. Computing agreement on nominal data (version 5.0)*. Groningen: ProGAMMA.
- Schutter, N., & Fernhout, H. (1990). *De beschrijving door ouders van de ontwikkeling en de persoonlijkheid van kinderen op een polikliniek kindervepsychiatrie*. Afstudeerproject Kinder- en Jeugdpsychiatrie, Faculteit Geneeskunde, Rijksuniversiteit Leiden.
- Treffers, Ph. D. A., Goedhart, A. W., Waltz, J., & Koudijs, E. (1990). The systematic collection of patient data in a centre for child and adolescent psychiatry. *British Journal of Psychiatry*, 157, 744-748.
- Treffers, Ph. D. A., Goedhart, A. W., & Kohnstamm, G. A. (1991, June). *The Big Five in parents' descriptions at a childpsychiatric clinic*. Paper presented at the conference 'The Development of the Structure of Temperament and Personality from Infancy to Adulthood'. Netherlands Institute for Advanced Studies, Wassenaar.

Manuscript aanvaard 7-2-1992

Auteurs

A. W. Goedhart (1941) is als universitair docent verbonden aan de Rijksuniversiteit Leiden, vakgroep Psychiatrie (sectie Kinder- en Jeugdpsychiatrie).

Ph. D. A. Treffers (1946), is hoogleraar Kinder- en Jeugdpsychiatrie aan de Rijksuniversiteit Leiden en medisch directeur van het Academisch Centrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie Curium.

G. A. Kohnstamm (1937), is hoogleraar Ontwikkelingspsychologie aan de Rijksuniversiteit Leiden, vakgroep Ontwikkelings- en Onderwijspsychologie.

Correspondentie-adres: Academisch Centrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie Curium, Endegeesterstraatweg 27, 2342 AK Oegstgeest.

Abstract

The Big Five Model in child psychiatry: Free personality descriptions by parents of their children

A. W. Goedhart, Ph. D. A. Treffers & G. A. Kohnstamm. *Pedagogische Studiën*, 1992, 69, 40-50.

The Five Factor Model was used as a dimensional model for the contentanalyses of child-descriptions. Parental descriptions were gathered of 207 children (4-12 years old) who attended an outpatient clinic for child psychiatry (the target group) and of 136 children from an elementary school (the comparison group). In the target group 94% of the statements could be assigned to the five factors, in the comparison group this could be done for 86% of the statements. Children in the target group were more often described in terms of Factor II (Agreeableness). Children in the comparison group were more often described in terms of Factor I (Extraversion-Introversion) and especially Factor V (Openness). More children of the target group were described as low on the Factors II (Agreeableness) en III (Conscientiousness).